

Quickscan Archeologie

Project	: HSL Zuid, Haarlemmermeer
Projectleider	: N. Spinhoven
Versie	: 1.0
EDMS nr.	: 2127191
Status	: Definitief

INHOUDSOPGAVE:

1. INLEIDING.....	3
1.1 Aanleiding.....	3
1.2 Doel- en vraagstelling van het onderzoek	3
1.3 Ligging van het gebied.....	3
1.4 Relevante beleidskaders.....	3
 2. QUICKSCAN.....	 5
2.1 Werkwijze	5
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	5
2.3 Geomorfologie en bodem.....	5
2.4 Bewoningsgeschiedenis	6
2.5 Archeologische en historische waarden	7
 3. CONCLUSIE, AANBEVELING EN RISICOANALYSE.....	 8
3.1 Conclusie.....	8
3.2 Aanbeveling	8
 LITERATUUR.....	 9

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Voor de realisatie van een nieuw AT-station bij Nieuw Venne is een archeologische quickscan uitgevoerd. Bij de bouw dient ermee rekening te worden gehouden dat graafwerkzaamheden worden uitgevoerd, die het huidige bodemarchief zullen verstoren. De diepte tot waar het bodemarchief zal worden verstoord is onbekend; voornamelijk wordt uitgegaan van maximaal 2 meter.

Hierbij is de kans aanwezig dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord dan wel vernietigd zullen worden. Verstoringen door eventuele werkzaamheden ten gevolge van heilwerkzaamheden zijn niet binnen deze quickscan beschouwd.

1.2 Doel- en vraagstelling van het onderzoek

Een quickscan is een beperkt bureauonderzoek en heeft tot doel om in een vroeg stadium van de ontwikkeling een inschatting te geven of, in hoeverre en op welke manier archeologisch onderzoek noodzakelijk zal zijn alvorens bouwwerkzaamheden plaats gaan vinden. Deze quickscan maakt onderdeel uit van de risicoanalyse archeologie en kan niet beschouwd worden als een onderdeel van een formeel inventariserend archeologisch veldonderzoek.

1.3 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt ten oosten van Nieuw Venne, nabij het punt waar de HSL Zuid de N207 (Leimuidersweg) kruist. Het station wordt 24 bij 24 meter groot (576 m²).

1.4 Relevante beleidskaders

Provincie Noord-Holland

Het archeologiebeleid van de provincie richt zich op het leesbaar houden van de ontstaansgeschiedenis van de provincie. De provincie is voorstander van het bewaren van het erfgoed in de bodem (*in situ*). Om te voorkomen dat de waardevolle informatie verloren gaat, moeten archeologische vindplaatsen zo vroeg mogelijk in de planontwikkeling door een archeologisch vooronderzoek worden gelokaliseerd en gewaardeerd. Wanneer behoud niet mogelijk is en aantasting onvermijdelijk dient de informatie van het bodemarchief te worden veiliggesteld door middel van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek, uitgevoerd volgens algemeen geldende normen en richtlijnen zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

In het beleidskader Landschap en Cultuurhistorie¹ staat in teksten en op kaarten aangegeven waarmee op het gebied van landschap en cultuurhistorie rekening is te houden bij nieuwe ontwikkelingen en wat aangrijpingspunten kunnen zijn voor meer kwaliteit bij de planvorming. De nota biedt handvatten voor het opstellen van beeldkwaliteitsplannen, bestemmingsplannen en projectbesluiten en vormt daarnaast met het streekplan het toetsingskader voor beeldkwaliteitsplannen en bestemmingsplannen.

De Cultuurhistorische Waardenkaart levert een belangrijk overzicht van de (inter)nationale, regionale en lokale cultuurhistorische waarden. Bij ruimtelijke ontwikkelingen zal de provincie de Cultuurhistorische Waardenkaart inbrengen als kenniskaart en inspiratiebron, zodat anderen de waarden kunnen implementeren en benutten.

Gemeente Haarlemmermeer

De gemeente Haarlemmermeer heeft geen eigen archeologiebeleid.

¹ *Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland*

2. Quickscan

2.1 Werkwijze

Bij het opstellen van deze quickscan is gebruik gemaakt van de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW), de archeologische monumentenkaart (AMK) en ARCHIS-II van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Ook is aanvullende informatie verkregen uit beschikbaar historisch kaartmateriaal.

Voor de in deze quick scan gebruikte archeologische tijdsaanduidingen wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

De locatie ligt in het voormalige Haarlemmermeer: een droogmakerij. Droogmakerijen uit de 17^e tot 19^e eeuw zijn ontstaan door droogmaking van voormalige meren of plassen, al dan niet gevormd als gevolg van het uitvenen van laagveen ten behoeve van brandstofwinning. Rond het betreffende water werd soms een ringvaart gegraven, waarlangs dan aan weerszijden dijken werden gelegd. Vervolgens werd het water met windmolens - later met stoom-, dieselgemalen - uit het meer of de plas in de ringvaart gepompt. Het nieuw ontstane land werd daarna voorzien van afwateringssloten, verkaveld en in gebruik genomen. Droogmaking van plassen die waren ontstaan door vervening gebeurde overigens vaak zonder de aanleg van ringdijken en een ringvaart. Was dat het geval, dan loosde men het water uit de voormalige plas direct op de reeds bestaande boezemwateren.

De oudste droogmakerijen dateren uit het tweede kwart van de 16^e eeuw. De vroegste droogmakerijen waren vaak projecten van adellijke personen. In de 17^e eeuw gingen welgestelde kooplieden ertoe over om meren droog te malen. Gezamenlijk vormden zij gelegenheidscombinaties, compagnieën genaamd. Door middel van deze vorm van samenwerking kon men meer kapitaal vergaren en dus grotere projecten beginnen.

De voornaamste reden om meren droog te malen was dat droogmakerijen een goede belegging waren. Na omstreeks 1800 was het dikwijls niet langer de landaanwinst, maar de veiligheid die centraal stond bij de beslissing tot droogmaking. Bij stormachtig weer sloegen de venige oevers van de meren vaak weg, waardoor plassen soms met elkaar verbonden werden. Zo konden grote wateroppervlakten ontstaan, die soms vrij diep waren. Omwille van de veiligheid van de omgevende gebieden was droogmaking van deze plassen geboden. Dit was echter niet meer door particulieren te realiseren. Er was teveel geld voor de droogmaking vereist en ook waren er dikwijls teveel verschillende belangen mee gemoeid.

De totstandkoming van een sterk centraal gezag kort voor 1800 en het beleid van koning Willem I sinds 1813 maakten uitvoering van een aanzienlijk aantal - vaak al enkele eeuwen oude - plannen tot droogmaking van meren mogelijk. Daarnaast waren in de 19^e eeuw ook de technische middelen (bijvoorbeeld in de vorm van stoomgemalen) beschikbaar om de projecten uit te voeren. Tal van meren in Holland en Friesland werden in deze periode drooggemaakt. Een bekend voorbeeld is de Haarlemmermeer, die in de periode 1839-1853 werd drooggemalen.

2.3 Geomorfologie en bodem

De locatie ligt in een gebied waar alleen afzettingen uit het Holoceen aan het oppervlak liggen: afzettingen van de Westland Formatie. Hieronder, op een diepte van 11 – 20 meter –NAP, liggen Pleistocene afzettingen van de Formatie van Twente.

Sinds het begin van het Holoceen (ongeveer 10.000 jaar geleden) is de zeespiegel sterk gestegen door het smelten van landijs. Rond 5800 v.Chr. lag de kustlijn even ten westen van de huidige kust. De zeeinvloed is niet altijd en constant merkbaar geweest. Er zijn perioden waarin de zee zich ten koste van het land uitbreidde (transgressie) en perioden waarin de zee zich terugtrok (regressie). Transgressiefasen worden gekenmerkt door inbraken van de zee in het kustgebied, kustafslag en verplaatsing van materiaal. Getijdengeulen werden tot ver landinwaarts diep uitgeslepen. In regressiefasen ontstaat een min of meer gesloten kust door de vorming van strandwallen, een mogelijke afname van getijdenverschillen en verlanding van zeegaten. Door sluiting van de kust kan zich in het achterland veen vormen, dat zich kan uitbreiden over mariene afzettingen van voorgaande transgressiefasen.

Tussen ongeveer 6000 en 1800 v.Chr. zijn vier (Afzettingen van Calais I-IV) en na ongeveer 1500 v.Chr. nog eens vier (Afzettingen van Duinkerke 0-III) transgressiefasen te onderscheiden. De holocene afzettingen in dit gebied zijn Basisveen, Afzettingen van Calais, oude duin- en strandafzettingen, Hollandveen, Afzettingen van Duinkerke en jonge duin- en strandafzettingen. De onderzoekslocatie ligt in een gebied met Hollandveen en/of zeeklei.

De veenvorming begon pas goed na de Afzetting van Calais IV, toen de strandwallenkust nagenoeg gesloten was. Vanaf het eind van de Middeleeuwen kwam aan de veengroei geleidelijk een einde door ontginning, die gepaard ging met ontwatering, en door latere zee-inbraken en door oeverafslag van de veenmeertjes (uitmondend in de vorming van het Haarlemmermeer). Het verslagen veen werd als veenmolm weer op de veenbodem afgezet. Veenwinning voor de bereiding van turf maakte een eind aan het voorkomen van veel veen. Er bleven enkele petgaten over, waarin in recente tijden opnieuw veen is gevormd.

De Haarlemmermeerpolder is als meer ontstaan, vergroot door oeverafslag en mogelijk vervening, en vervolgens drooggelegd. Hier liggen de Afzettingen van Calais aan het oppervlak. De bodem bestaat bijna overal op een diepte van 0,75 tot 1,0 meter –mv uit kalkrijk uiterst fijn zand of lichte zavel. De bovengrond is sterk gevarieerd van opbouw, maar bestaat in het onderzoeksgebied uit kalkrijke lichte klei. In de Haarlemmermeerpolder wordt tot 40-50 cm diepte kalkrijke lichte klei aangetroffen die geleidelijk overgaat in kalkrijke lichte zavel of kalkrijk kleiig zeer fijn zand (kalkrijke poldervaaggronden bestaande uit lichte klei, Mn35A).

2.4 Bewoningsgeschiedenis

Tot ongeveer 1000 na Chr. was bewoning slechts mogelijk op hooggelegen en stevige plaatsen of in lager gelegen gebieden waar krekens of veenstromen de afwatering verzorgden: de strandwallen met de oude duinen en de oeverwallen langs getidekrekens in het Oer-IJ-estuarium. Rond het begin van de jaartelling werd ook het tussen de krekens gelegen veen bewoond. Het achter de strandwallen gelegen veengebied strekte zich in oostelijke richting uit tot aan het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug. Het werd doorsneden door het IJ, dat lange tijd in verbinding stond met het zeegat bij Castricum (het Oer-IJ). De afwatering van het veen vond plaats door kleine geultjes (veenstroompjes). Het Spaarne was al in het Subboreaal aanwezig.

Door ontwatering en bewoning van het veen daalde de bodem waardoor de toegang van water tijdens stormvloed groter werd. Het wonen op het veen werd vanaf de vroege IJzertijd steeds moeilijker. Pas in de late IJzertijd werd door daling van de stormvloedhoogte en de weer gedaalde grondwaterstand opnieuw bewoning mogelijk.

In de laat-Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen begon in de lager gelegen gebieden vernatting op te treden gevolgd door veenvorming. Tussen de 4^e en 7^e eeuw zijn maar weinig sporen van bewoning in de omgeving van Haarlem gevonden. Het veen groeide in de Vroege Middeleeuwen op als een soort veenkussen. Pas in de 9^e eeuw was bewoning op het veen vanaf de kust tot de Utrechtse Heuvelrug weer mogelijk. De veenstromen werden in de 12^e tot de 14^e eeuw vaak afgedamd.

In de loop van de 10^e eeuw is de ontginning van het veengebied aangepakt. De grote veenstromen hebben bij de ontginning een belangrijke functie gehad voor de afwatering en ontsluiting. Door de ontwatering oxideerde en kromp het veen met als gevolg een aanzienlijke daling van het maaiveld. Al in de 14^e eeuw werd het bouwland in grasland omgezet. Door de maaiveld daling werd ook weer sedimentatie van klei langs de oevers van de veenstromen mogelijk.

Uitgestrekte veengebieden zijn ontveend, waardoor plassen en gebieden met petgaten zijn ontstaan. De plassen zijn samen met de aanwezige veenmeren na de 16^e eeuw drooggemaakt, waarbij de meerbodem opnieuw werd ontgonnen. De Haarlemmermeerpolder is als veenmeer ontstaan, vergroot door oeverafslag en mogelijk vervening, en vervolgens drooggelegd. Ter plaatse van de tegenwoordige polder lag oorspronkelijk een dikke veenlaag. Het gebied waterde af door een aantal veenstroompjes, waaronder het Spaarne. Ook lagen er enkele meren, die uitgroeiden tot het Spieringmeer, het Oude (Haarlemmer) Meer en het Leidsche Meer. Ze waren van elkaar gescheiden door stroken veenland. In de 15^e eeuw bestonden deze meren nog als afzonderlijke eenheden; rond 1740 bestond vrijwel het gehele oppervlak van de huidige droogmakerij uit open water.

In 1840 werd een start gemaakt met de drooglegging van het Haarlemmermeer; in 1852 was het droogpompen voltooid. In het begin werd de polder vooral gebruikt door pachters, afkomstig uit het Noord-Hollandse kleigebied, Friesland en westelijk Noord-Brabant, die de grond als vanouds bewerkten met werktuigen die ze hadden meegebracht, gewassen verbouwden uit hun streek van herkomst en zelfs hoeven bouwden in de stijl van hun geboortestreek.

Na de drooglegging werden twee dorpen gesticht: Nieuw-Vennep (tot 1868 heette Nieuw-Vennep Vennepdorp en daarna tot in de jaren 1960 De Vennep) en Hoofddorp.

2.5 Archeologische en historische waarden

Op de CHW van de provincie Noord-Holland staat voor het plangebied niets aangegeven ten aanzien van de archeologische potentie. De IKAW geeft voor het plangebied een zeer lage trefkans op archeologische waarden. In het kader van de aanleg van de HSL heeft in 1994-1995 archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Hierbij zijn fragmenten Middeleeuws aardewerk aangetroffen (niet *in situ*) en een vuursteensplinter (een pseudo-artefact). Het plangebied is vanaf het midden van de 19^e eeuw in gebruik als landbouwgrond.

De locatie op de IKAW. Donker oranje = hoge; licht oranje = middelhoge; geel = lage trefkans; lichtgeel = zeer lage trefkans.

3. Conclusie, aanbeveling en risicoanalyse

3.1 Conclusie

Het plangebied ligt in een droogmakerij. De Haarlemmermeerpolder is als veenmeer ontstaan, vergroot door oeverafslag en mogelijk vervening, en vervolgens drooggelegd. Daarmee is de kans op het aantreffen van archeologische waarden *in situ* zeer klein.

3.2 Aanbeveling

Voor het plangebied geldt een zeer lage verwachting ten aanzien van de aanwezigheid van archeologische waarden. Een archeologisch onderzoek wordt daarom niet nodig geacht.

Dit laat echter onverlet dat indien bij werkzaamheden archeologische waarden worden aangetroffen deze conform de Monumentenwet 1988, artikel 53, bij de Minister gemeld dienen te worden.

Literatuur

Vos, G.A., 1992. Bodemkaart van Nederland schaal 1 : 50 000, Toelichting bij kaartblad 24 - 25 West Zandvoort-Amsterdam, Wageningen, DLO-Staring Centrum

Websites

www.noord-holland.nl

chw.noord-holland.nl

www.haarlemmermeer.nl

Bijlage 1: Topografische kaart

Bijlage 2: Historische kaart rond 1900

Bijlage 2: Periodentabel

